

ภาคที่ 2
ภาษาบาลีสันสกฤตเทียบกับภาษาไทย

บทที่ 2

ลักษณะคำ

I. จุดประสงค์การเรียนรู้

หลังจากเรียนบทนี้แล้ว นักเรียนสามารถปฏิบัติได้ดังนี้

1. อธิบายลักษณะคำไทยได้
2. อธิบายลักษณะคำบาลีสันสกฤตได้
3. อธิบายความหมายและลักษณะของธาตุในบาลีสันสกฤตได้
4. อธิบายความหมายและลักษณะของปัจจัยในบาลีสันสกฤตได้
5. อธิบายความหมายและลักษณะของวิภัติในบาลีสันสกฤตได้

II. รายละเอียดของเนื้อหา

คำของบาลีสันสกฤตและคำไทย มีลักษณะแตกต่างกันเพื่อเข้าใจในเรื่องนี้ จึงขอกล่าวแยกเป็นคำไทยกับคำบาลีสันสกฤต เมื่อศึกษาคำแต่ละภาษาเรียบร้อยแล้วค่อยนำมาเปรียบเทียบกัน ความเข้าใจก็จะเกิดขึ้น

1. ลักษณะคำไทย

คำไทยมีลักษณะสำคัญ พอกำหนดได้ดังนี้

1. คำไทยส่วนใหญ่มีพยางค์เดียวโดด ๆ และมีความหมายสมบูรณ์สามารถนำไปใช้ในประโยคได้ทันที

- ก. คำนาม เช่น พ่อ แม่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ฯลฯ
- ข. คำกริยา เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน เขียน อ่าน ถาม ฟัง ฯลฯ
- ค. คำคุณศัพท์ เช่น สูง ต่ำ ดำ ขาว หนัก เบา ฯลฯ
- ง. คำวิเศษณ์ เช่น เร็ว ช้า ดี ชั่ว ฯลฯ
- จ. คำสรรพนาม เช่น เขา เธอ ฉัน มัน กู มึง ฯลฯ

คำบางคำอาศัยคำอื่นมาขยาย ความหมายจึงจะสมบูรณ์ใช้ได้ตามความต้องการของผู้ใช้ เช่น รถไฟ รถเร็ว ไฟฟ้า น้ำปลา แม่ยาย พ่อตา ผ้าไหม้ ไม้เท้า คนใน คนนอก เป็นต้น

2. คำไทยไม่มีเครื่องหมายบอกชนิดของคำเอาไว้ว่า คำนี้เป็นคำนาม คำนี้เป็นคำกริยา คำนี้เป็นคำคุณศัพท์ สรรพนาม หรือ คำวิเศษณ์ คำเดียวกันมีรูปอย่างเดียวกันและมีความหมายอย่างเดียวกัน ทำหน้าที่เป็นคำนามก็ได้ คำกริยาก็ได้ เป็นคำนาม เช่น หาบดีกว่าคอน, นอนดีกว่านั่ง เป็นคำกริยา เช่น เขาหอบน้ำ หล่อนคอนครุ หรือบางที่เป็นคำกริยาก็ได้ คุณศัพท์ก็ได้ เป็นคำกริยา เช่น แกงนี้จิตมาก เป็นคำคุณศัพท์ เช่น แกงจิต รู้คุณเกลือ หรือคำบางคำเป็นคำนามก็ได้ กริยวิเศษณ์ก็ได้ เป็นคำนาม เช่น ช้า เป็นการ นาน เป็นคุณ เป็นกริยวิเศษณ์ เช่น เขาทำงานช้า เขามานานแล้ว เป็นต้น

คำบางคำมีรูปร่างเหมือนกัน แต่มีความหมายหลายอย่าง เช่น คำว่า “ชั้น” เป็นคำนาม เช่น ชั้นตึกน้ำไปนี้สวยดี เป็นคำกริยา เช่น เขากำลังชั้นเชือก ไม้ชั้นแต่เข้าตรู เป็นคำวิเศษณ์ เช่น หล่อนมีอารมณ์ชั้น เสมอ

3. คำไทยไม่มีเครื่องหมายในคำแต่ละคำเพื่อบอกว่าทำหน้าที่อะไรในเมื่อเกี่ยวข้องกับคำอื่น ๆ ในประโยค

หน้าที่ของคำในความหมายนี้ หมายถึงหน้าที่ของคำที่ทำหน้าที่เป็นตัวประธาน กริยากรรม วิเศษณ์ หรือคำนามที่ตามหลังคำบุรพบท คำเดียวกันทำหน้าที่หลายอย่าง แต่ไม่มีเครื่องหมายในคำนั้น ๆ เพื่อบอกว่าทำหน้าที่อะไร เช่นคำว่า พ่อ ทำหน้าที่ได้หลายอย่าง เป็นประธาน เช่น พ่อเป็นครู เป็นกรรมเช่น ผมเห็นพ่อที่โรงเรียน คำนี้ตามหลังคำบุรพบท เช่น หนังสือของพ่อเล่มนี้ดีมาก จะเห็นได้ว่าไม่มีเครื่องหมายใด ๆ ในคำว่า “พ่อ” ในเมื่อทำหน้าที่ต่างกันต่างจากภาษาบาลีสันสกฤต คำแต่ละคำ ถ้าทำหน้าที่ต่างกัน ต้องมีเครื่องหมายบอกไว้ เช่นคำว่า “บิดา” (พ่อ) ถ้าทำหน้าที่เป็นประธานมีรูปคำเป็น บิดา เช่น บิดา ครู โหติ (พ่อ เป็นครู) เป็นกรรมมีรูปเป็น บิดรฺ เช่น อหํ บิดรฺ ปสุสามี (ข้าพเจ้า เห็นพ่อ) ทำหน้าที่เป็นเจ้าของ (สัมพันธการก) มีรูปเป็น บิดุโน เช่น บิดุโน ปณฺณํ อติสุนฺหฺรํ (หนังสือของพ่อ ดีมาก)

4. คำไทยไม่มีเครื่องหมายและไม่มีการเปลี่ยนแปลงในคำหรือท้ายคำเพื่อบอกเพศ พจน์ กาล มาลา หรือ วาจก เช่น คำว่า เพื่อน เด็ก นก กิน เป็นต้น

ถ้าต้องการจะบอกเพศ พจน์ ต้องเติมคำบอกเพศ หรือพจน์เข้าไปข้างหลัง เช่น เพื่อนผู้ชาย เพื่อนผู้หญิง นกตัวผู้ นกตัวเมีย เพื่อนชายคนหนึ่ง เพื่อนหญิงหลายคน เป็นต้น

นอกจากจะเติมคำเข้าข้างหลังเพื่อบอกเพศและพจน์แล้ว ยังมีคำที่มีความหมายชัดเจนบอกเพศและพจน์อยู่ในคำนั้นแล้ว เช่น

เพศชาย ได้แก่ พ่อ ปู่ ลุง ตา เขย พระ เณร กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายอำเภอ ชาย หนุ่ม นาย ฯลฯ

เพศหญิง ได้แก่ แม่ ย่า ป้า สะใภ้ ยาย ซี่ หญิง ,สาว นาง นางสาว ฯลฯ

เอกพจน์ เช่น หนึ่ง โสด เดี่ยว ฯลฯ

พหูพจน์ เช่น คู่ กลุ่ม ผุ่ง พวก ไชง หรือคำบอกจำนวนนับตั้งแต่สองขึ้นไป เช่น สอง สาม สี่ ห้า ฯลฯ

บอกกาล คำกริยาเพื่อแสดงกาล ไม่มีเครื่องหมายในคำและไม่มีการเปลี่ยนแปลงคำ เพื่อบอกว่าเป็นปัจจุบันกาล อดีตกาล หรืออนาคตกาล ถ้าต้องการแสดงกาล ต้องอาศัยคำกริยาช่วยมาวางไว้หน้าคำกริยาแท้ได้

บอกปัจจุบัน ได้แก่คำว่า อยู่, กำลัง, กำลัง-อยู่, กำลัง-อยู่-แล้ว, เช่น เขา/กำลังกิน/ข้าว เป็นต้น

บอกอดีตกาล ได้แก่คำว่า ได้, ได้-แล้ว, ได้-อยู่-แล้ว, เช่น เขา/ได้เห็นแล้ว เป็นต้น
บอกอนาคตกาล ได้แก่คำว่า จะ, กำลังจะ, กำลังจะ-อยู่, กำลังจะ-อยู่-แล้ว เช่น หล่อน/จะไป เป็นต้น

คำแสดงกาล นอกจากคำกริยาช่วยดังกล่าว ยังมีคำกริยาวิเศษณ์ หรือ กริยาบางคำช่วยแสดงอีกด้วย เช่น

บอกปัจจุบัน ได้แก่ เดี่ยวนี้ ขณะนี้ ตอนนี้ เวลานี้ วันนี้ ชั่วโมงนี้ นาทีนี้ เป็นต้น
บอกอดีตกาล ได้แก่ เมื่อวานนี้ เมื่อวานซืนนี้ เมื่อก่อนนี้ เมื่อนาน-มาแล้ว เมื่อปีกลาย เมื่อปีก่อน เมื่อปีที่แล้ว เมื่อเดือนที่แล้ว อาทิตย์ที่แล้ว เป็นต้น

บอกอนาคตกาล ได้แก่ พรุ่งนี้ มะรืนนี้ มะรื่งนี้ ปีหน้า เดือนหน้า อาทิตย์หน้า เป็นต้น

บอกมาลา มาลาคือระเบียบของคำกริยาเพื่อบอกความต่าง ๆ
บอกความคาดคะเน ได้แก่ คงจะ, น่าจะ, อาจจะ, เห็นจะ, แต่ละคำใช้ในความหมายต่าง กันคือ

คงจะ เป็นการคาดคะเนธรรมดา มีเหตุผลน้อย
น่าจะ เป็นการคาดคะเนของผู้พูดอยากให้เหตุเกิด
อาจจะ เป็นการคาดคะเนใกล้ความจริงที่สุด
คำเหล่านี้ใช้วางไว้หน้าคำกริยาแท้ เช่น ฝน/อาจจะ/ตก เป็นต้น

บอกความบังคับหรือคำสั่ง ได้แก่ ต้อง, จะต้อง, อย่า เช่น ต้อง/ทำ/เดี๋ยวนี้, อย่า/เดิน/ลัด/สนาม เป็นต้น

บอกคำอ่อนวอน หรือขอร้อง ได้แก่ โปรด, จง เช่น โปรด/ช่วย/เด็ก/และ/คนชรา, จง/ทำ/ดี เป็นต้น

จง ใช้เป็นประโยคคำสั่งก็ได้ เช่น จงออกไปเดี๋ยวนี้

บอกคำแนะนำ ตักเตือน หรือความรำพึง ได้แก่ ควร, พึง เช่น เป็นคน พึงพยายามต่อไป จนกว่าจะประสบความสำเร็จในชีวิต

บอกวาทก วาทก แปลว่าผู้กล่าว หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างคำกริยากับคำอื่น ๆ ในประโยค ในภาษาไทยไม่ถือเป็นเรื่องสำคัญ เพราะบางทีในบางประโยคมีคำกริยาคำเดียว หรือมีคำกริยาและมีกรรม แต่ไม่มีประธาน หรือบางทีมีประธาน มีกริยา แต่ไม่มีกรรม ตัวประธานหรือตัวกรรม อาจเปลี่ยนที่ได้ เพราะฉะนั้นการเรียงลำดับคำ จึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะบอกความสัมพันธ์เกี่ยวข้องระหว่างคำในประโยค

2. ลักษณะคำบาลีสันสกฤต

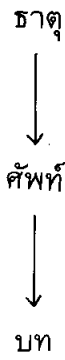
คำบาลีสันสกฤต มีลักษณะสำคัญพอกำหนดได้ดังนี้

1. คำบาลีสันสกฤตประเภทที่แจกวัดติได้ ได้แก่คำนามและคำกริยา คำนามและคำกริยามีรากศัพท์คือคำดั้งเดิมมาจากธาตุ (Root) ธาตุคือคำดั้งเดิม มีคำแปลอยู่แล้ว เช่น วสุ (อยู่) กรุ (ทำ) สุ (พึง) เป็นต้น ธาตุในภาษาบาลีมีประมาณ 1864 ธาตุ ธาตุในภาษาสันสกฤตมีอยู่ประมาณ 2,200 ธาตุ

ธาตุแต่ละตัวถึงแม้จะมีคำแปลอยู่แล้ว แต่ยังไม่นำไปใช้ในประโยคไม่ได้ ต้องประกอบด้วยปัจจัยเสียก่อนเพื่อทำให้เป็นศัพท์ กล่าวคือ ธาตุ+ปัจจัย=ศัพท์ เช่น วสุ+ณ-वास (การอยู่, ผู้อยู่) กรุ+ณ-การ (การทำ, ผู้ทำ) เป็นต้น

ศัพท์แต่ละศัพท์ถึงแม้จะมีคำแปลอยู่แล้ว แต่ยังไม่นำไปใช้ในประโยคไม่ได้เช่นเดียวกับธาตุ ถ้าต้องการนำศัพท์ไปใช้ในประโยค ต้องนำศัพท์ไปประกอบด้วยวิภัติ ศัพท์ที่ประกอบด้วยวิภัติเรียบร้อยแล้ว เรียกว่าบทศัพท์นามประกอบด้วยวิภัตตินาม เรียกว่าบทนาม เช่น ชน+โอ (สิ)-ชโน ชน+อา (โย)-ชนา สระ โอ อา คือรูปวิภัตตินาม ศัพท์กริยาประกอบด้วยวิภัติกริยา เรียกว่าบทกริยา เช่น วสุ+อ+ติ-วสติ (ยอมอยู่) วสุ ธาตุ อ ปัจจัย ติ วิภัติ (กรุ+โอ+ติ-กโรติ (ยอมทำ) กรุ ธาตุ โอ ปัจจัย ติ วิภัติ เป็นต้น

ลักษณะคำบาลีสันสกฤตประเภทนี้ เวลานั้นนำไปใช้ในประโยคมีวิธีการสำคัญคือ ทำธาตุให้เป็นศัพท์และทำศัพท์ให้เป็นบท ขั้นตอนในการทำมีดังนี้

ทำเป็นสูตรได้ดังนี้

ธาตุ \longrightarrow ศัพท์ \longrightarrow บท

ธาตุ + ปัจจัย = ศัพท์

ศัพท์ + วิภัติ = บท

เช่น

กร + ณ = การ (การทำ, ผู้ทำ)

การ + โอ (ลี) = กาโร (การทำ, ผู้ทำ)

การ เป็นศัพท์ กาโร เป็นบท

ธาตุ คือรากศัพท์มีค่าแปล นำไปใช้ในประโยคไม่ได้

ศัพท์ คือธาตุประกอบด้วยปัจจัย มีค่าแปล นำไปใช้ในประโยคไม่ได้เช่นเดียวกับธาตุ ศัพท์แบ่งออกเป็นศัพท์นามและศัพท์กริยา ศัพท์นามคือธาตุประกอบด้วยปัจจัยนาม ศัพท์กริยา คือธาตุประกอบด้วยปัจจัยกริยา

บท คือศัพท์ประกอบด้วยวิภัติ บทแบ่งเป็นบทนามและบทกริยา บทนามคือศัพท์นาม ประกอบด้วยวิภัตินาม บทกริยา คือศัพท์กริยาประกอบด้วยวิภัตติกริยา

2. คำบาลีสันสกฤตประเภทที่ไม่ต้องแจกวิภัติ เรียกว่า อัพยศัพท์ ได้แก่ อุปสรรค
นิบาต และ ปัจจัย คำบาลีสันสกฤตประเภทนี้มีลักษณะเป็นคำดั้งเดิม นำไปใช้ได้โดยไม่ต้องแจก
ด้วยวิภัติเหมือนคำนามและคำกริยา

คำอุปสรรค บาลีสันสกฤตมี 20 คำ ได้แก่ สุ (ดี, งาม, ง่าย) วิ (วิเศษ, แจ่ม, ต่าง) อนุ
(น้อย, ภายหลัง, ตาม) เป็นต้น คำอุปสรรคต้องเรียงไว้หน้าพยางค์และบทกริยา จึงจะนำไปใช้
ได้ เช่น สุวณฺเณ (มีดี) อธิราชา (พระราชามหาผู้ยิ่งใหญ่) วิชาชาติ (รู้แจ้ง) เป็นต้น เฉพาะอุปสรรค
แต่ละตัว ไม่นิยมนำไปใช้ในประโยค ต้องเรียงหน้าพยางค์และบทกริยาดังกล่าวมา

นิบาต คือศัพท์ที่ลงในระหว่างนามศัพท์และกริยาศัพท์เพื่อบอกเนื้อความต่าง ๆ ในบาลี
จัดเป็น 15 หมวด เช่น นิบาตบอกกาลปะนะ (คำร้องเรียก) เช่น อาวุโส (ดูก่อนท่านผู้มีอายุ) นิบาต
บอกคำอุปมาอุปไมย เช่น ยถา (ฉนั้นใด) ตถา (ฉนั้นนั้น) เป็นต้น นิบาตสามารถนำไปใช้ใน
ประโยคได้ทันที จัดว่าเป็นคำดั้งเดิมนำไปใช้ได้โดยไม่ต้องแจกวิภัติ

ปัจจัย ปัจจัยในอัพยศัพท์คือส่วนที่นำไปต่อท้ายนามศัพท์และท้ายธาตุ นำไปใช้ใน
ประโยคได้ทันที นำไปต่อท้ายนามศัพท์ เช่น คาม+โต-คามโต (แต่บ้าน) โต เป็นปัจจัย สพพ+
ตุร-สพพตุร (ในที่ทั้งปวง) ตุร เป็นปัจจัย เอก+ทา-เอกทา (ในกาลทุกเมื่อ) ทา เป็นปัจจัย ปัจจัย
นำไปต่อท้ายกริยาใช้ได้ทันที เช่น กร+ตุ-กาตุ (เพื่อทำ) ตุ เป็นปัจจัย ทา+ตุวา-ทตุวา (ให้แล้ว)
เป็นต้น ปัจจัยในอัพยศัพท์นำไปต่อท้ายคำนามและคำกริยา ใช้ได้ทันที ไม่เหมือนปัจจัยในกิตก์
อาชยาดและตทริตที่ต้องแจกด้วยวิภัติ จึงจะใช้ได้

สรุปคำบาลีสันสกฤต มีอยู่ 2 ลักษณะคือ

1. คำบาลีสันสกฤตประเภทที่แจกวิภัติ ได้แก่คำนามและคำกริยามีคำดั้งเดิมมาจากธาตุ
2. คำบาลีสันสกฤตประเภทที่ไม่ต้องแจกวิภัติ ที่เรียกว่าอัพยศัพท์ ได้แก่ อุปสรรค
นิบาต และ ปัจจัย มีคำดั้งเดิมมาจากตัวเอง ไม่ได้มาจากธาตุ

เมื่อนักศึกษาราบลักษณะคำไทยและลักษณะคำบาลีสันสกฤตแล้ว สามารถนำลักษณะ
คำทั้งสองภาษาเปรียบเทียบกันได้ดังนี้

1. คำของไทยกับธาตุของบาลีสันสกฤต มีลักษณะเหมือนกันในข้อที่เป็นรากศัพท์เหมือน
กัน คำของไทยถือเป็นรากศัพท์ ธาตุของบาลีสันสกฤตถือเป็นรากศัพท์ ต่างกันในลักษณะที่ว่า
คำของไทยมีความหมายสมบูรณ์ นำไปใช้ในประโยคได้ทันที ส่วนธาตุของบาลีสันสกฤต ถึงแม้จะ
มีคำแปลไว้แล้ว แต่ก็ยังไม่สามารถนำไปใช้ในประโยคได้ เพราะฉะนั้นคำของไทยกับธาตุของบาลี
สันสกฤตจึงเทียบกันไม่ได้

2. คำของไทยกับศัพท์ของบาลีสันสกฤต เทียบกันไม่ได้ เพราะศัพท์บาลีสันสกฤตมาจากธาตุที่ประกอบด้วยปัจจัย ศัพท์บาลีสันสกฤตมีค่าแปลแต่ก็ยังนำไปใช้ในประโยคไม่ได้ ต้องปรุงแต่งด้วยวิภัติเสียก่อน จึงจะนำไปใช้ในประโยคได้ สำหรับคำไทยนั้นใช้ได้ทันที ศัพท์บาลีสันสกฤตยังใช้ไม่ได้

3. คำของไทยกับบทของบาลีสันสกฤต มีลักษณะเหมือนกันในข้อที่ว่าสามารถนำไปใช้ในประโยคได้ แต่ต่างกันในเรื่องที่ว่า บทของบาลีสันสกฤต ต้องมีการเปลี่ยนรูปวิภัติต่าง ๆ ออกไป เพื่อแสดงความเกี่ยวข้องของคำในประโยค ส่วนคำของไทยไม่มีการเปลี่ยนแปลงคำ และไม่มีเครื่องหมายในคำเพื่อแสดงความเกี่ยวข้องของคำในประโยค

4. คำของไทยแต่ละคำถือเป็นคำดั้งเดิม นำไปใช้ในประโยคได้ทันที เหมือนกับคำบาลีสันสกฤตที่อยู่ในประเภทอหพยศัพท์ข้อนิบาต นิบาต ถือเป็นคำดั้งเดิมไม่ต้องแจกวิภัตินำไปใช้ในประโยคได้ทันที ส่วนอุปสรรคต้องนำไปเรียงไว้ข้างหน้าบทนามและบทกริยา จึงใช้ได้ สำหรับปัจจัยนั้นต้องนำไปต่อท้ายนามศัพท์และกริยาศัพท์ จึงใช้ได้ อุปสรรคและปัจจัย จึงมีลักษณะต่างจากคำไทย

5. คำของไทยล้วนมีพยางค์เดียว ส่วนคำบาลีสันสกฤตส่วนใหญ่มีหลายพยางค์

เนื่องจากธาตุ ปัจจัยและวิภัติ มีความสำคัญในคำบาลีสันสกฤตมาก จึงขอกล่าวหัวข้อเหล่านี้ไว้โดยสังเขป ส่วนรายละเอียดจะกล่าวในหัวข้อนั้น ๆ

ธาตุ

ธาตุ คือรากศัพท์ของคำนามและคำกริยา ธาตุในบาลีมีอยู่ประมาณ 1,864 ธาตุ ธาตุในสันสกฤตมีประมาณ 2,200 ธาตุ ธาตุแต่ละตัวมีค่าแปล แต่นำไปใช้ไม่ได้ เช่น ชิ (ชนะ) สี (นอน) สุ (ฟัง) กรุ (ทำ) จินตุ (คิด) พารุ (เบียดเบียน) ปาลุ (รักษา) เป็นต้น

ลักษณะธาตุ

ธาตุมีลักษณะสำคัญกำหนดได้ดังนี้

1. ธาตุมีพยัญชนะตัวเดียวก็มี เช่น สุ (ฟัง) ชิ (ชนะ) นิ (นำไป) กี (ซื้อ) ซี (ลื่นไป) จิ (สั่งสม) ทา (ให้) ปา (ตี) ฐา (ยืม) ภู (เป็น, อยู่, คือ) เป็นต้น ธาตุตัวเดียวที่มีสระเนื่องด้วยพยัญชนะอักษรสระ เวลานั้นไปประกอบด้วยปัจจัย ให้เปลี่ยนสระเหล่านั้นเป็นพยัญชนะอักษรสระเสียก่อนคือ อี อี เป็น ย อุ อุ เป็น ว เช่น ชิ เป็น ชย, นิ เป็น นย, สุ เป็น สว, ภู เป็น ภว เป็นต้น แล้วประกอบด้วยปัจจัยและวิภัติ เช่น ภู ภว+อ+ติ=ภวติ (ย่อมเป็น) เป็นต้น

2. ธาตุมีพยัญชนะ 2 ตัว เวลาอ่านให้อ่านออกเสียงเดียว โดยถือพยัญชนะต้นธาตุเป็นพยัญชนะต้น (เดี่ยว) พยัญชนะที่ตามมา ถือเป็นพยัญชนะตัวสะกด ไม่ออกเสียง เวลาเขียนให้ใช้เครื่องหมายพินทุ (.) จุดไว้ใต้พยัญชนะตัวสุดท้าย ภาษาสันสกฤตใช้เครื่องหมาย วิวราม (\) ห้ามเสียง เช่น วิฑ (ฐ) ลภ (ใต้) ภฑ (แดก, ทำลาย) เป็นต้น

3. ธาตุมีพยัญชนะ 2 ตัวหรือมากกว่านี้ ทำหน้าที่เป็นพยัญชนะคู่ ใช้เป็นพยัญชนะต้น มีปรากฏในภาษาสันสกฤตเท่านั้น เช่น ศรุ (พัง) ทวิษ (เป็นข้าศึกกัน) เวลาอ่านออกเสียง ไม่มีสระที่พยัญชนะตัวแรก เขียนด้วยอักษรโรมันจะเห็นได้ชัดเจน เช่น ศรุ (sru) , ทวิษ (dvis) เป็นต้น

4. ธาตุมีพยัญชนะ 3 ตัว ออกเสียงพยางค์เดียว เช่น จินตุ (คิด) มนตุ (ปรีक्षा) ลภทุ (กำหนด) ตภฏ (ตริภ) สภฏ (สามารถ) ฯลฯ พยัญชนะตัวแรกเป็นพยัญชนะต้น พยัญชนะตัวที่ 2 เป็นตัวสะกด พยัญชนะตัวที่ 3 เป็นตัวตาม มีจุด (.) อยู่ใต้พยัญชนะ เป็นจุดห้ามออกเสียงสระ จุดนี้เรียกว่า พินทุ พยัญชนะตัวที่ 3 ไม่ออกเสียง เวลาเขียนด้วยอักษรโรมันจะเห็นได้ชัด เช่น จินตุ (cint) มนตุ (mant) ตภฏ (takk) เป็นต้น

5. ธาตุบางตัวโดยเฉพาะธาตุที่มีพยัญชนะตัวเดียว ต้องพทุธิ์สระต้นธาตุให้เป็นพยัญชนะอักษรสระ เพราะอำนาจปัจจัยบางตัว คือ อี อี เป็น ย เช่น นี เป็น นย ชี เป็น ชย อุ อุ เป็น ว เช่น สุ เป็น สว ภู เป็น ภว ฤ เป็น ร เช่น กฤ เป็น กรุ มฤ เป็น มรุ เป็นต้น ต่อจากนั้นจึงประกอบด้วยปัจจัยและวิภัติ คำนามกิดร์ เช่น สฺ+ยฺ อนุ เป็น สวน (การฟัง) ชี+อ เป็น ชย (ความชนะ) คำกริยาอาขยาด เช่น ภู+อ+ติ เป็น ภวติ (ย่อมเป็น) เป็นต้น

6. ธาตุบางตัวมีการเปลี่ยนรูปเวลานำไปใช้ เช่น คม (ไป) เป็น คจจฺ ทิส (เห็น) เป็น ปสฺสฺ เป็นต้น

ปัจจัย

ปัจจัย คือส่วนที่นำไปประกอบข้างท้ายนามศัพท์และท้ายธาตุ ทำให้นามศัพท์และธาตุกลายเป็นศัพท์ คือเป็นศัพท์นามและศัพท์กริยาปัจจัยลงท้ายศัพท์นาม เช่น โต ปัจจัยแปลว่า ข้าง, แต่ ลงท้ายคำว่า คาม (บ้าน) เป็น คามโต (แต่บ้าน) ตฺร ปัจจัย แปลว่า ใน ลงท้ายคำว่า สฺพพ (ทั้งปวง) เป็น สฺพพตฺร (ในที่ทั้งปวง) ทา ปัจจัยแปลว่า ใน ลงท้ายคำว่า เอก (หนึ่ง) เป็น เอกทา (ในกาลครั้งหนึ่ง) เป็นต้น ปัจจัยลงท้ายธาตุ เช่น ต ตฺวา ตฺ ฺลย ต ปัจจัยลงท้าย คม (ไป) เป็น คต (ไปแล้ว) คม+ตฺวา เป็น คนฺตฺวา (ไปแล้ว) ทา (ให้) + ตฺ ฺ เป็น ทาตฺ (เพื่อให้) เป็นต้น

ลักษณะปัจจัย

1. ปัจจัยบางตัวมีพยางค์เดียว เช่น อ อิ ณ ณี ยุ ตี ฯลฯ สองพยางค์ เช่น ณฺ ญย เณร ตฺร ตฺวา ฯลฯ หรือมากกว่าสองพยางค์ก็มี
2. ปัจจัยแต่ละตัวมีคำแปล เช่น กฺวิ แปลว่า ผู้ ณ แปลว่า การ, ความ, ผู้ ตฺ แปลว่า เพื่อ, การ ตฺวา แปลว่า แล้ว ต แปลว่า แล้ว เป็นต้น
3. ปัจจัยแต่ละตัวบอกชนิดคำได้ เช่น ณ ยุ ตี เป็นปัจจัยนาม ต ตฺวา ตฺวาน เป็นปัจจัยกริยา
4. ปัจจัยบางตัวลงแล้วคงรูปไว้ตามเดิม เช่น โต ตฺร ทา ตี ตฺ ตฺวา ตฺวาน ต เช่น คามโต สพฺพตฺร, เอกทา, คติ, คนฺตฺวา เป็นต้น
5. ปัจจัยบางตัวลงแล้วลบปัจจัยทั้งหมด เช่น กฺวิ ข ฯลฯ ใน คำว่า อนฺช (น้อง) ชีว (ความเป็นอยู่) เป็นต้น)
6. ปัจจัยบางตัวลงแล้วลบบางส่วน เช่น รฺ ปัจจัย ลบ ร เหลือ สระ ฐ ในคำ ญ (ญฺ+รฺ) แปลว่าผู้รู้โดยปกติ ณี ปัจจัย ลบ ณ เหลือสระ อี เช่น จารี (จฺรฺ+ณี) แปลว่าผู้ประพฤติโดยปกติ ญย ปัจจัย ลบ ณ ทิ้งเหลือ ย ในคำว่า นาญฺย (นฺญฺ+ญย) แปลว่าอันหาพึ่งพอน) เป็นต้น
7. ปัจจัยบางตัวเปลี่ยนรูปเป็นอย่างอื่น เช่น ยุ เปลี่ยนเป็น อน, อน ในคำว่า สวาน (สฺ+ยุ) แปลว่า การฟัง ณฺ เปลี่ยนเป็น ออก ในคำว่าสาวก (สฺ+ณฺ) แปลว่า ผู้ฟัง เป็นต้น
8. ปัจจัยบางตัวประกอบกับพยัญชนะท้ายธาตุเปลี่ยนเป็นรูปอื่น เช่น ทิวฺ+ย เป็น ทิพฺพ ทำ ว กับ ย เป็น พฺพ ในคำว่า ทิพฺพติ (ย่อมเล่น) ลภฺ+ติ เป็น ลทฺธิ (การได้รับ) นำ ตี กับ ฎ เป็น ทฺธิ เป็นต้น
9. ปัจจัยบางตัวเมื่อลงแล้ว มีอำนาจพகுทธิ์สระต้นธาตุได้ คือ อ เป็น อา อิ เป็น เอ, ไอ อุ เป็น โอ, เอา ฤ เป็น อรุ, อารุ เช่น กรฺ+ณ เป็น การ (การทำ) วิทฺ+ณ เป็น เวท (ความรู้, ผู้รู้) ฑฺ+ณ เป็นโทษ (ความชั่วร้าย, ความผิด) กถฺ+ณ เป็น การ (การทำ) เป็นต้น

สรุป ปัจจัยคือส่วนที่ลงท้ายคำต่อไปนี้

1. นามศัพท์ (นาม คุณนาม สรรพนาม)
2. ธาตุ

วิภัติ

วิภัติ หมายถึงส่วนที่นำไปประกอบท้ายนามศัพท์และกริยาศัพท์ ทำนามศัพท์และกริยาศัพท์ให้เป็นบทนามศัพท์ (บทนามนาม คุณนาม สรรพนาม) และบทกริยา เพื่อบอกหน้าที่ของบทนั้น ๆ ว่าทำหน้าที่อะไรในประโยค

วิภัติแบ่งเป็น 2 ชนิดคือ

1. วิภัตตินาม
2. วิภัตติกริยา

1. วิภัตตินาม หมายถึงส่วนที่นำไปประกอบท้ายนามศัพท์และคำกิตก์ (นามกิตก์และกริยากิตก์) คำเหล่านี้เมื่อนำไปประกอบด้วยวิภัติที่ 1 (ปฐมวิภัติ) เอกพจน์และพหูพจน์ ทำหน้าที่เป็นประธาน มีรูปดังนี้

นามนาม	นร+โอ (ลิ) = นโร (อันว่าคน) นร+อา (โย) = นรา (อันว่าคนทั้งหลาย)
คุณนาม	สุนทร+โอ (ลิ) = สุนทโร (นโร) (อันว่าคนดี) สุนทร+อา (ลิ) = สุนทรา (นรา) (อันว่าคนดี ท.)
สรรพนาม	โส (อันว่าเขา) มาจาก ต ศัพท์ เพศชาย เต (อันว่าเขา ท.) มาจาก ต ศัพท์ เพศชาย
นามกิตก์	มาร+โอ (ลิ) = มาโร (อันว่ามาร) มาร+อา (โย) = มารา (อันว่ามาร ท.)
กริยากิตก์	ชาต+โอ (ลิ) = ชาโต (เกิดแล้ว) ชาต+อา (ลิ) = ชาตา (เกิดแล้ว)

คำที่แจกด้วยวิภัตตินามดังกล่าวเป็นเพศชาย ถ้าเป็นเพศหญิงและนปฺสกลิงค์ (ไม่ใช่เพศชาย-หญิง) มีการแจกรูปคำต่างออกไป

วิภัตตินามในบาลีมี 14 ตัว ในสันสกฤตมี 21 ตัว จะกล่าวละเอียดในหัวข้อการแจกวิภัตตินาม

2. วิภัตติกริยา หมายถึงส่วนที่นำไปประกอบท้ายกริยาศัพท์ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าท้ายธาตุ หลังปัจจัยนั่นเอง ถ้าทำเป็นสูตรได้รูปดังนี้

ธาตุ+ปัจจัย+วิภัติ = บทกริยา (กริยาอาชยาด = กริยาแท้)
 วิภัติกริยาที่เป็นปัจจุบันกาล (หมวดวิภัติวัตตมานา) มีรูปดังนี้

	เอกวจนะ	พหูวจนะ
ประทมบุรุษ	ติ	อนฺติ
มัธยมบุรุษ	สิ	ถ
อุตมบุรุษ	มิ	ม

เมื่อนำวิภัติเหล่านี้ไปต่อท้ายธาตุในรูปว่า ลิขุ ธาตุในคำแปลว่า เขียน ลง อ ปัจจัย มีรูปดังนี้

	เอกวจนะ	พหูวจนะ
ประทมบุรุษ	ลิขติ (เขา เขียนอยู่)	ลิขนฺติ (เขา ท.เขียนอยู่)
มัธยมบุรุษ	ลิขสิ (ท่าน เขียนอยู่)	ลิขถ (ท่าน ท.เขียนอยู่)
อุตมบุรุษ	ลิขามิ (ข้าพเจ้า เขียนอยู่)	ลิขาม (พวกเราเขียนอยู่)

วิภัติกริยาบอกอดีตกาล และ อนาคตกาล มีรูปแตกต่างกันออกไป

III. บทสรุป

1. ลักษณะของคำไทย มีดังนี้
 - 1.1 คำไทยส่วนใหญ่มีพยางค์เดียวโดด ๆ และมีความหมายสมบูรณ์ สามารถนำไปใช้ได้ทันที
 - 1.2 คำไทยแต่ละคำไม่มีเครื่องหมายบอกชนิดคำเอาไว้ว่าเป็นคำนาม กริยา วิเศษณ์
 - 1.3 คำไทยแต่ละคำไม่มีเครื่องหมายในคำเพื่อบอกหน้าที่ของคำว่าทำหน้าที่อะไรในประโยค (หน้าที่ของคำมี ประธาน กริยา กรรม คำขยาย)
 - 1.4 คำไทยแต่ละคำไม่มีการเปลี่ยนแปลงท้ายคำเพื่อบอกเพศ พจน์ และการก
2. ลักษณะคำบาลีสันสกฤต มีดังนี้
 - 2.1 คำที่ต้องแจกวิภัตติจึงจะนำไปใช้ในประโยคได้ คำชนิดนี้มีคำดั้งเดิมมาจากธาตุ
 - 2.2 คำที่ไม่ต้องแจกวิภัตติ แต่สามารถนำไปใช้ในประโยคได้ มีอุปสรรค นิบาต บัณฑิต
3. ธาตุคือรากศัพท์ดั้งเดิมของคำนามและคำกริยาในบาลีสันสกฤต ธาตุแต่ละตัวมีคำแปล แต่
นำไปใช้ไม่ได้ ถ้าต้องการนำไปใช้ ต้องปรุงแต่งด้วยปัจจัยและวิภัตติเสียก่อน
4. ลักษณะธาตุ ธาตุมีพยางค์เดียว เช่น สฺ (ฟัง) ชี (ชนะ) ธาตุมีสองพยางค์ก็มี สามพยางค์
ก็มี พยางค์สุดท้ายไม่ออกเสียง เช่น วิหฺ (รู้) ลภฺ (ได้) จินฺตฺ (คิด) ชาครฺ (ตื่น) ธาตุที่
เป็นพยัญชนะคู่ (ประสม) ในสันสกฤต เช่น ศฺรฺ (ฟัง) ทฺวิษฺ (เข้าศึก) ธาตุบางตัวมีการ
เปลี่ยนแปลงรูป เช่น คมฺ (ไป) เป็น คจฺจฺ ในปัจจุบันกาลและอดีตกาล อนาคตกาลคงไว้
ตามเดิม ภู (เป็น อยู่) เปลี่ยนเป็น ภวฺ เป็นต้น
5. ปัจจัย คือส่วนที่นำไปต่อท้ายธาตุ ทำให้ธาตุนั้น ๆ กลายมาเป็นศัพท์คือศัพท์นามและศัพท์กริยา
เช่น คมฺ + ติ = คติ (การไป) ศัพท์กริยา เช่น ลิขฺ + ต = ลิขิต (เขียนแล้ว) เป็นต้น
6. ลักษณะปัจจัย ปัจจัยบางตัวมีพยางค์เดียวหรือสองพยางค์ เช่น อ อิ ฌ ยุ เณร กฺวิ ปัจจัย
ทุกตัวมีคำแปล บอกชนิดคำได้ ปัจจัยบางตัวลงแล้วลบ ลบทั้งหมด หรือลบบางส่วน ปัจจัย
บางตัวคงไว้ ปัจจัยบางตัวเปลี่ยนรูป ปัจจัยบางตัวมีอำนาจพฤทธิสรค์ต้นธาตุได้
7. วิภัตติ คือส่วนที่นำไปต่อท้ายนามศัพท์และท้ายธาตุเพื่อทำให้เป็นบทรามศัพท์และบทกริยาศัพท์
เช่น นร + โอ (ลี) = นโร (อันว่าคน) นร + อา (โย) = นรา (อันว่าคนทั้งหลาย) บทกริยา

เช่น ลิข+อ+ติ-ลิขติ (เขียนอยู่) ติ เป็นวิภัติภังค์อาชยาต

8. วิภัติแบ่งออกเป็น 2 ชนิดคือ 1. วิภัตตินาม 2. วิภัตติกริยา

1. วิภัตตินาม คือส่วนที่นำไปต่อท้ายนามศัพท์ เพื่อบอกเพศ พจน์ การกได้ เช่น ชน + โอ (ลี) = ชโน (อันว่าชน) จัดเป็นเพศชาย เอกพจน์ กรรตุการก วิภัตติบาลีมี 14 ตัว วิภัตติสันสกฤตมี 21 ตัว สันสกฤตมี ทวิวณะเพิ่มเข้ามา
2. วิภัตติกริยา คือส่วนที่นำไปต่อท้ายธาตุหลังปัจจัย เช่น กร + โอ + ติ = กโรติ (ย่อมทำ) กร เป็น ธาตุ โอ เป็นปัจจัย ส่วน ติ นั้นเป็นวิภัตติกริยา วิภัตติกริยาอาชยาตสามารถบอกกาล บท วณะ บุรุษ ธาตุ วาจกและปัจจัย เช่น กโรติ เป็นปัจจุบันกาล ปรสบท เอกวณะ ปฐมบุรุษ กร ธาตุ กรรตุวาจก และ โอ ปัจจัย แม้คำอื่น ๆ ก็มีนัยเดียวกันนี้

คำถามท้ายบท

1. ลักษณะคำไทย มีลักษณะเป็นอย่างไร จงกล่าวแต่ละชนิดโดยละเอียดพร้อมด้วยตัวอย่าง
2. ลักษณะคำบาลีสันสกฤตมีอย่างไรบ้าง ให้กล่าวแต่ละชนิดมาพอได้ความ ยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย
3. ธาตุคืออะไร มีลักษณะอย่างไรบ้าง มีประโยชน์ในภาษาบาลีสันสกฤตอย่างไรบ้าง อธิบายพอได้ความ
4. บัญญัติในบาลีสันสกฤตโดยทั่วไป หมายความว่าอย่างไร มีลักษณะอย่างไรบ้าง ให้เขียนตามหลักวิชาที่เรียนมา
5. วิภัติ หมายถึงอะไร แบ่งเป็นกี่ชนิด อะไรบ้าง จงอธิบายวิภัติแต่ละชนิดพอได้ความ ยกตัวอย่างวิภัติที่ประกอบคำนั้น ๆ เป็นตัวอย่างด้วย